

EGE BÖLGESİNDE DIŞSATIMA YÖNELİK SOFRALIK ÜZÜM ÜRETİMİNDE KARŞILAŞILAN SORUNLARIN DEĞERLENDİRİLMESİ

Hülya UYSAL¹, Gamze SANER²

Özet

Bu çalışma ile işletme düzeyinde; sofralık üzümün üretim ve dışsatım durumu ortaya konularak, gelecekte nasıl yönlendirilmesi gerektiğini belirlemek amaçlanmıştır. Ege Bölgesinde Manisa, Denizli ve İzmir illerinde sofralık üzüm üretiminde bulunan 120 üreticiden elde edilen veriler teknik ve ekonomik özellikler açısından değerlendirilmiştir.

Araştırmada, üreticilerin dış pazarın talebine yönelik üretim yapmadıkları, kültürel uygulamalardaki teknik bilgi yetersizliğinden dolayı üretimde istenilen kaliteyi sağlayamadıkları belirlenmiştir. Sultani Çekirdeksiz üzüm çeşidinde kalite iyileştirilmesine ihtiyaç bulunmaktadır. Ayrıca Superior Seedless, Crimson Seedless, Red Globe gibi farklı çeşitlerin üretimlerinin artırılması gerektiği ortaya çıkmıştır. İyi tarım uygulamaları ve pazarlamada izlenebilirliğin gerçekleştirildiği durumda; mevcut pazarları korumada ve yeni pazarlar bulmada açılımlar sağlanabileceği sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sofralık üzüm, Sofralık üzüm üretimi, Sofralık üzüm dışsatımı

DETERMINATION OF PROBLEMS OF TABLE GRAPE PRODUCTION ORIENTED TO EXPORT IN AEGEAN REGION

Abstract

In this research, table grape production and marketing oriented to export is examined at farm level in Aegean Region. The survey was implemented in Manisa, İzmir, Denizli, provinces and 120 farmers were interviewed. The farmers surveys were investigated province of vineyard groups and to bring up technical and economic issues of farms.

The economic losses and marketing problems due to the farmers' inadequate level of technical knowledge were determined in this research. As a result; it needs to improve table grape quality of Sultani Çekirdeksiz grape variety. In terms of export it must be increase production of different

---

¹ Dr., Manisa Bağcılık Araştırma Enstitüsü-MANİSA e-mail: hulyauysal@gmail.com

² Prof. Dr., Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü-İZMİR e-mail: gamze.saner@ege.edu.tr

table grape varieties such as Superior Seedless, Crimson Seedless, Red Globe. Fulfillment of Good Agricultural Practices and traceability in production of table grape it will be protect present market and to find new export market.

Keywords: Table grape, Table grape export, Table grape production

1.GİRİŞ

Dünya bağcılığında alan açısından 4. sırada bulunan Türkiye, üzüm üretimi açısından da 6. sırada yer almaktadır. Türkiye'de Doğu Anadolu'nun yüksek kesimleri ile yıllık yağışın 1000 mm'nin üzerinde olduğu Doğu Karadeniz sahil şeridi dışında kalan tüm bölgelerde bağcılık yapılabilmektedir (Çelik vd.,1998). Türkiye bağ alanlarının %28'ine sahip olan ve üzüm üretiminin de %42'sini karşılayan Ege Bölgesi, bağ alanı ve üzüm üretim miktarı açısından ilk sırayı almaktadır.

Bu çalışmada Ege Bölgesi illerinden Manisa, Denizli ve İzmir'de üretici koşullarında sofralık üzüm üretim ve dışsatımına yönelik olarak sorunlar ortaya konularak, çeşitli öneriler geliştirilmiştir.

2. MATERYAL VE YÖNTEM

2.1 Materyal

Çalışmanın ana materyalini sofralık üzüm üretiminin yoğun olarak yapıldığı Manisa, Denizli, İzmir illerinde faaliyet gösteren sofralık üzüm üreticilerinden anket yoluyla elde edilen veriler oluşturmuştur (Çizelge 1). Araştırmanın ikincil kaynaklarını ise bazı araştırmalar, raporlar ile yurt içi ve dışında yayınlanmış konu ile doğrudan veya dolaylı şekilde ilgili kayıt ve istatistikler oluşturmuştur.

Çizelge 1: Örneğe Giren İlçeler ve Üretici Sayıları

Örneğe Giren İl ve İlçeler		Üretici Sayısı
MANISA	Alaşehir	45
	Sarıgöl	24
	Toplam	69
DENİZLİ	Çal	19
	Buldan	16
	Toplam	35
İZMİR	Menderes	7
	Kemalpaşa	9
	Toplam	16
Genel Toplam		120

2.2 Yöntem

Populasyonu temsil eden üreticilerin geniş bir alana yayılması ve araştırmanın zaman ve finansman açısından birtakım sınırlayıcı faktörler taşıması nedeniyle çalışmada gayeli örnekleme yöntemi seçilmiştir. Anketlerin değerlendirilmesinde; analizler bağ alanı büyüklüğüne (0-19 da, 20-39 da ve 40 da ve üzeri) ve illere göre (Manisa, Denizli ve İzmir) yapılmıştır. İşletmelerin sosyo-ekonomik ve teknik özellikleri bakımından farklı olup olmadığı istatistiksel olarak test edilmiştir.

Araştırmada sofralık üzüm üretim masrafları, maliyetler ve sofralık üzüm üretiminden elde edilen brüt marj ve net gelir birim alan bazında hesaplanmıştır. Araştırmada mutlak kar ve nispi kar hesaplamaları da yapılmıştır. Ayrıca bazı değişkenlerin değerlendirilmesinde beşli likert ölçeği (5= çok fazla etkisi var, 4= etkisi var, 3= orta düzeyde etkili, 2= biraz ekili, 1= hiçbir etkisi yok) kullanılmıştır.

3. DÜNYA'DA VE TÜRKİYE'DE SOFRALIK ÜZÜM ÜRETİM ve DIŞ TİCARETİ

2005 yılı verilerine göre dünyada 7.320.445 hektar bağ alanında 66.413.393 ton yaş üzüm üretimi olmuştur. Dünya sofralık üzüm üretiminde önemli olan ülkeler arasında; Çin, Türkiye, İtalya, Şili, ABD, Güney Afrika, İspanya, Yunanistan, Japonya ve Meksika yer almaktadır (Çizelge 2). 2005 yılı verilerine göre dünya sofralık üzüm üretiminde Çin ilk sırayı alırken, Türkiye sofralık üzüm üretiminde ikinci sıradadır. Ancak dışsatım miktarı açısından Şili, İtalya, ABD, Güney Afrika'dan sonra yer almaktadır.

1990 yılında 1.642.685 ton olan dünya üzüm dışsatımının 2005 yılında 3.505.85 tona yükseldiği görülmektedir (FAO, 2005). Dünya sofralık üzüm dış pazarının genişlemesinde sağlıklı beslenme ile ilgili reklam ve promosyonlar ile marketlerin talepleri doğrultusunda yeni üzüm çeşitlerinin geliştirilmesi etkili olmuştur. Türkiye'nin dışsatımı da 1990 yılında 15.278 ton iken 2005 yılında 155.000 tona yükselmiştir (İGEME, 2006).

Çizelge 2: 2005 Yılı Dünyada Sofralık Üzüm Üretim (ton),Tüketim (ton) ve Dışsatım, Dışalım (ton) Durumu

Ülke Adı	Sofralık Üzüm Üretim Miktarı (ton)	Sofralık Üzüm İhracat Miktarı (ton)	Sofralık Üzüm İç Tüketim (ton)	Sofralık Üzüm İthalat Miktarı (ton)
Çin	6.500.000	30.000	4.770.000	50.000
Türkiye	1.800.000	160.000	1.640.150	150
İtalya	1.580.478	490.000	763.478	19.000
Şili	1.100.000	750.000	115.000	50
ABD	895.000	380.000	1.165.000	650.000
G. Afrika	322.750	222.750	32.000	500
İspanya	316.800	95.000	235.770	28.000
Yunanistan	260.000	55.000	170.000	2.000
Japonya	205.000	120.000	213.880	14.000
Meksika	198.500	150.000	130.000	80.000

Kaynak: www.indexmundi.com/en/commodities/agricultural/grapes-table-fresh/

2005 yılı itibariyle Türkiye sofralık üzüm dışsatımından 91.361.000 \$'lık bir gelir elde etmiştir (2007 yılı geliri ise 123.902.000 \$ olmuştur). Türkiye'nin dışsatımını yaptığı başlıca çeşitler Sultani Çekirdeksiz, Cardinal, Razakı, Tarsus Beyazı üzüm çeşitleridir. Ancak dışsatımın %96'sını Sultani Çekirdeksiz üzüm çeşidi oluşturmakta olup, diğer çeşitlerin miktarları çok azdır. Türkiye'nin en çok sofralık üzüm dışsatımı gerçekleştirdiği ülkeler Rusya Federasyonu (%46), Almanya (%17), Avusturya (%9), Ukrayna (%6), Hollanda'dır (%6).

4. ARAŞTIRMA BULGULARI ve TARTIŞMA

4.1 Sofralık Üzüm Üreticilerinin Genel Özellikleri

İncelenen işletmelerde ortalama üretici yaşı 48 olarak bulunmuştur. Üretici yaşına ilişkin yapılan varyans analizi sonucunda il grupları arasındaki farklılık istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($p=0,0001$). Manisa ilindeki üreticiler daha genç (44), İzmir ilindekiler daha yaşlı (58) üreticilerdir.

Ele alınan işletmelerdeki üreticilerin ortalama eğitim süresinin, 6,53 yıl olduğu saptanmıştır.

İncelenen işletmelerde ortalama olarak üreticilerin 28,17 yıllık tarım, 25,33 yıllık bağcılık deneyimine sahip oldukları belirlenmiştir (Çizelge 3).

Çizelge 3: İncelenen İşletmelerde İşletme Yöneticisinin Eğitim Durumu, Yaşı ve Bağcılık Deneyimi (Yıl)

İşletme Grupları	İşletmecinin Eğitim Süresi	İşletmecinin Yaşı	Tarımdaki Deneyimi	Bağcılıktaki Deneyimi
Manisa (69)	6,97	44	25,8	23,12
İzmir (16)	4,63	58	39,5	39,50
Denizli (35)	6,51	51	27,66	23,23
Ortalama	6,53	48	28,17	25,33

Görüşülen üreticilerin %86,67'sinin herhangi bir kooperatife ortak olduğu saptanmıştır. İl gruplarında üreticilerin örgütlenme açısından önemli farklılıklar gösterdiği belirlenmiştir ($\chi^2=14,254$ $sd=2$ $p=0,001$). Manisa ilindeki üreticilerin %95,65'i herhangi bir kooperatife ortak iken, İzmir ilinde bu oranın %62,50 olduğu görülmüştür. Denizli ilinde ortak olanların oranı ise % 86,67 olarak saptanmıştır. Bu üyelikler girdi ve kredi temini ağırlıklı olup pazarlamaya yönelik bir örgütlenmenin aktif olmadığı belirlenmiştir. Pazarlama amaçlı kooperatifler kurulmuş olmasına rağmen ekonomik destek yetersizliğinden dolayı aktif olarak faaliyete geçememişlerdir.

4.2 İncelenen İşletmelerin Yapısal Özellikleri

İncelenen işletmelerde ortalama arazi genişliği 58,33 dekar olup, arazi tasarruf şekli incelendiğinde mülk arazinin %80,15 ile önemli bir yer tuttuğu görülmektedir. İllere göre yapılan değerlendirmede ise; kira ve ortaklığa verilen arazi oranının en yüksek olduğu il Denizli'dir. En çok araziye sahip olan üretici de yine bu ildir. Mülk arazi oranı en fazla olan ve en az işletme arazisine sahip olan il İzmir ilidir (Çizelge 4).

Ortalama bağ parsel sayısı 3,46 adet olarak bulunmuştur. Bağ alanı arttıkça parsel sayısı da artmaktadır.

Çizelge 4: İncelenen İşletmelerde Toplam Arazinin Mülkiyet Durumu ve Bağ Parsel Sayısı

İşletme Grupları		Toplam Arazi	Mülk		Kira		Ortak		Bağ Parsel Sayısı
		da	da	%	da	%	da	%	(adet)
Bağ Alanı (da)	0-19 (54)	26,67	21,98	82,41			4,69	17,59	2,07
	20-39 (38)	49,11	35,17	71,61	0,85	1,73	13,09	26,65	3,71
	≥40 (28)	131,89	110,20	83,56	4,72	3,58	16,96	12,86	5,79
İl Grubu	Manisa (69)	50,70	44,17	87,12	0,17	0,34	6,36	12,54	3,52
	İzmir (16)	38,50	37,50	97,40			1,00	2,59	2,25
	Denizli (35)	82,43	56,06	68,01	4,34	5,27	22,03	26,73	3,89
Genel (120)		58,33	46,75	80,15	1,37	2,35	2,35	17,50	3,46

4.3 İncelenen İşletmelerde Sofralık Üzüm Üretiminin Teknik Özellikleri

İncelenen işletmelerin %56,67'sinin taban toprak yapısına sahipken %19,17'sinin kırtaban, %16,67'sinin kıraç, %8'inin de taban yanında kırtaban ve kıraç yapıdaki farklı topraklara sahip olduğu belirlenmiştir. En fazla taban arazi Manisa ilinde (%76,81) iken, en fazla kıraç arazi İzmir ilindedir (%68,75).

Ele alınan işletmelerde kullanılan fidanların %25'inin aşılı, %72'sinin yerli, %3'ünün hem aşılı hem yerli olduğu belirlenmiştir. İllere göre seçilen fidan tipleri değerlendirildiğinde; Manisa ilinde %92,75 oranında yerli üretimin (kendinden köklü fidan) yapıldığı, aşılı fidanın çok az kullanıldığı, İzmir ilinde %81,25 oranında aşılı fidan kullanıldığı belirlenmiştir. İncelenen işletmelerde en yaygın olarak kullanılan sistemlerin T (%34,17) ve V (%29,17) sistemleri olduğu belirlenmiştir. Manisa'da en fazla T ve V sistemlerinin, İzmir ilinde goble sisteminin, Denizli ilinde ise T ve goble sistemlerinin yaygın olarak kullanıldığı belirlenmiştir.

Ele alınan işletmelerde yeşil işçilik olarak obur alma, yaprak alma ve uç alma işlemlerinin yapıldığı belirlenmiştir. Manisa ilinde en çok obur alma, yaprak alma ve uç alma işlemleri yapılırken (%46,38), İzmir ilinde

üreticilerin %25'i herhangi bir yeşil işçilik yapmamaktadır. Denizli ilinde de yoğun olarak obur alma, yaprak alma ve uç alma işlemleri (%37,4) yapılmaktadır. İşletmelerin %72,5'inin verimi düşürmemek için ürün seyreletmediği belirlenmiştir.

Görüşülen işletmelerin %14,17'sinin erkenci sofralık üzüm yetiştiriciliği için suyu erken kesme ya da yapraktan potasyumlu gübre verme şeklinde işlemler yaptıkları belirlenmiştir. Görüşülen işletmelerin %23,33'ünün geçici sofralık üzüm yetiştiriciliği için uygulama yaptığı; yapılan uygulamaların ise, sulama, gübreleme yaparak ve kalsiyumlu preparat kullanarak geççilik sağlama şeklinde olduğu üreticiler tarafından belirtilmiştir.

Ele alınan işletmelerin; %49,47'sinin artezyenden, %23,32'nin sulama kanalından, %9,47'nin nehir ve derelerden, %14,74'de hem artezyen hem de sulama kanalından suyu temin ettiği belirlenmiştir. Manisa ilinde tüm işletmelerin sulama yaptığı, İzmir ilinde işletmelerin %82'sinin sulama yapmadığı, Denizli ilinde de işletmelerin %34'ünün sulama yapamadığı ortaya çıkmıştır.

Görüşülen işletmelerin; %35'inin toprak analizi yaptırırken, %65'inin ise yaptırmadığı saptanmıştır. 40 dekar ve üzerinde bağa sahip işletmelerde analiz yaptırma oranı %64,29'a çıkarken, 0-19 dekar bağa sahip işletmelerde %20,37'ye düşmektedir. Manisa ilinde toprak analizi yaptıranların oranı %46,38 iken, İzmir ilinde bu oran %12,50 olarak bulunmuştur.

Görüşülen işletmelerin sadece %12'sinde sofralık üzüm üretimine yönelik iyi tarım uygulamaları çalışmalarının yürütüldüğü saptanmıştır. İzmir ilinde böyle bir çalışma bulunmazken Manisa ve Denizli ilinde bu çalışmaların yapıldığı belirlenmiştir. Bu çalışmalar başlangıç aşamasında olup tüm istenilenlerin yerine getirildiğini söylemek mümkün değildir.

Ele alınan işletmelerdeki üreticilerin elde ettiklerin üzümün kalitesi ile ilgili karşılaştıkları sorunlar likert ölçeği kullanılarak incelendiğinde; istenilen irilikte tane elde edememe (4,15), homojen renklenme olmaması (4,11), boncuklanma (3,97), çillenme (3,88), tanelerde çatlama ve tanelenme olması (3,83), güneş yanıklığı (3,82), ilaç kalıntısı (3,79), ve salkımların sıkı olması (3,78) sorunlarının etkili olduğu belirlenmiştir.

4.4 İncelenen İşletmelerde Sofralık Üzüm Üretiminin Ekonomik Özellikleri

İncelenen işletmelerin toplam bitkisel üretim değeri işletmeler ortalamasına göre 27.597 YTL olarak bulunmuştur. Toplam bitkisel üretim değerinin %86,70'ini bağcılık, %6,10'unu meyvecilik, %5,96'sını tarla bitkileri, %1,20'sini zeytincilik ve %0,04'ünü sebze üretim dalı oluşturmaktadır. Bağcılık üretim dalının Manisa ilinde %94,14, Denizli ilinde %87,30 ve İzmir ilinde %37,87 oranlarında olduğu belirlenmiştir.

İşletmelerde üzüm üretim değeri ortalama 23.927 YTL olarak bulunmuştur. Bağ alanına göre üzüm üretim değeri 8.389 YTL ile 63.587 YTL arasında değişmektedir. İl gruplarında en yüksek üzüm üretim değeri 28.891 YTL ile Denizli ilinde gerçekleşmiştir (Çizelge 5).

Bölgede en yaygın üretilen üzüm çeşidi Sultani Çekirdeksizdir. Manisa ve Denizli illerindeki tüm işletmelerde Sultani Çekirdeksi üzüm çeşidi üretilirken İzmir ilinde %50 oranında çekirdeksiz, %50 oranında da Alphonse gibi çeşitler üretilmektedir.

İncelenen işletmelerde; ortalama yaş üzüm üretim miktarı 58,53 ton olarak saptanmıştır. Üretilen üzümün %68,64'ü sofralık olarak değerlendirilirken, %27,20'si kurutmalık, %3,35'i şaraplık, %0,82'si de şıralık olarak değerlendirilmiştir (Çizelge 6).

Çizelge 5: İncelenen İşletmelerin Sofralık Üzüm Brüt Üretim Değeri

İşletme Grupları		Sofralık		Kurutmalık		Şaraplık		Şıralık		Toplam
		BÜD	%	BÜD	%	BÜD	%	BÜD	%	
Bağ Alanı (da)	0-19	7.440,59	88,69	805,56	9,60	131,94	1,57	117,11	0,13	8.389,20
	20-39	14.578,40	86,85	1.852,63	11,04	351,97	2,10	1,97	0,01	16.784,98
	40-49	48.946,07	76,97	12.991,07	20,43	1.366,07	2,15	283,93	0,45	63.587,15
İl	Manisa	18.308,41	72,19	6.213,77	24,50	722,83	2,85	117,39	0,46	25.362,40
	İzmir	6.316,60	91,80	556,25	8,08	7,81	0,11			6.880,66
	Denizli	27.483,29	95,13	1.142,86	3,96	250,00	0,87	15,00	0,05	28.891,14
Genel		19.385,51	81,02	3.980,42	16,64	489,58	2,05	71,88	0,30	23.927,38

Çizelge 6: İncelenen İşletmelerin Toplam Üzüm Üretim Miktarları (ton) (2003)

		Sofralık		Kurutmalık		Şaraplık		Şıralık		Toplam yaş üzüm
		Ort	%	Ort	%	Ort	%	Ort	%	
İl Grubu	Manisa (69)	40,34	58,57	24,86	36,09	2,89	4,20	0,78	1,14	68,87
	İzmir (16)	13,56	85,73	2,23	14,07	0,03	0,20			15,82
	Denizli (35)	52,01	90,16	4,57	7,93	1,00	1,73	0,10	0,17	57,69
Genel (120)		40,17	68,64	15,92	27,20	1,96	3,35	0,48	0,82	58,53

İncelenen işletmelerde üzüm satış fiyatı; çeşide, satıldığı yere, satış şekline ve zamanına göre değişmektedir. Fiyatların 0,300 YTL ile 1,200 YTL arasında değiştiği belirlenmiştir. En yüksek ortalama üzüm satış fiyatının İzmir ilinde olduğu belirlenmiştir. En düşük üzüm satış fiyatları ise Manisa ilinde gerçekleşmiştir. İncelenen işletmelerde üzümün %55'inin doğrudan dışsatımcıya verildiği görülmektedir. Komisyoncuya satış oranı ise %42'dir. Perakendeciye satış oranı düşüktür.

İşletmelerde sofralık üzüm üretimi için yapılan değişken masrafların dekara ortalama 230 YTL olduğu belirlenmiştir. Değişken masrafların; 255 YTL/da ile en yüksek Manisa ilinde olduğu 177 YTL/da ile de en düşük İzmir ilinde olduğu saptanmıştır. Değişken masraflar içerisinde en büyük payı sırasıyla; geçici işgücü masrafları (%32,98), ilaç masrafları (%19,46), akaryakıt masrafları (%17,02), gübre masrafları (%13,30), sulama masrafları (%8,04) almıştır.

İncelenen işletmelerde, Manisa ilindeki verimin toprak yapısından dolayı daha yüksek olduğu (2049 Kg/da) kıraç alanların çoğunlukta olduğu ve daha çok goble sistemiyle bağların tesis edildiği İzmir ilinde ise verimin daha düşük olduğu (896) belirlenmiştir. Sofralık üzümden dekara ortalama 907 YTL üretim değeri elde edildiği, illere göre bu değer 555 YTL ile 965 YTL arasında değiştiği görülmektedir. Dekara brüt marj ortalama 677 YTL olarak saptanmıştır. En yüksek brüt marjın Manisa (710 YTL/da), en düşük ise İzmir ilinde (378 YTL/da) olduğu belirlenmiştir (Çizelge 7).

Çizelge 7: İncelenen İşletmelerde İllere Göre Sofralık Üzüm Üretim Dalının Brüt Marjı (YTL/da)

	Manisa	İzmir	Denizli	Ortalama
Verim (Kg/da)	2049	896	1554	1751
Üretici Eline Geçen Fiyat (YTL/kg)	0,471	0,619	0,565	0,518
BÜD (YTL/da)	965	555	878	907
Değişken Masraflar (YTL/da)	255	177	195	230
Brüt Marj (YTL/da)	710	378	683	677

Ele alınan işletmelerde sofralık üzüm üretimi için yapılan üretim masraflarının ortalama 501 YTL/da olduğu belirlenmiştir. İşletme başına yapılan üretim masrafları içerisinde en büyük payı sırasıyla; işgücü (geçici+aile) (%28,35), ilaç masrafları (%8,95), akaryakıt masrafları (%7,83), gübre masrafları (%6,12) almıştır.

İncelenen işletmelerde 1 dekar bağ alanından 406 YTL mutlak kar elde edilirken, en yüksek mutlak kar Denizli ilinde elde edilmiştir (Çizelge 8).

Çizelge 8: İncelenen İşletmelerde İllere Göre Sofralık Üzümün Maliyeti ve Karlılık Durumu

	Manisa	İzmir	Denizli	Ortalama
BÜD (YTL/da) (1)	965	555	878	907
Toplam Masraflar (YTL/da) (2)	548	383	458	501
Mutlak Kar (YTL/da) (1-2)	417	172	420	406
Nispi Kar (1/2)	1,76	1,45	1,92	1,81

İncelenen işletmelerde sofralık üzümün ortalama maliyeti 0,286 YTL/kg iken, illere göre sofralık üzümün kg maliyetinin 0,267 YTL ile 0,427 YTL arasında değiştiği saptanmıştır.

Üreticilerin eline geçen fiyatlar üzümü sattıkları yer durumuna göre değişmektedir. Tüketicinin ödediği fiyatın üretici eline geçen kısmı; üzümün dışsatımcıya satılması durumunda %26-33, komisyoncuya satılması durumunda %50-85, perakendeciye satılması durumunda %58-87 ve doğrudan tüketicilere satılması durumunda ise %100 olmaktadır. Araştırma döneminde Manisa ve İzmir ilinde tüketicilerin çekirdeksiz üzüm için ödediği fiyat 0,500 YTL/kg iken, Denizli ilinde tüketicilerin ödediği fiyat 0,800 YTL/kg'dır. İzmir ilinde tüketicilerin çekirdekli çeşitler için ödediği fiyat ise 1,200 YTL/kg'dır.

5. SORUNLAR ve ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Sofralık üzüm üretiminde Türkiye dünyada 2. sırada iken, dışsatım miktarı ve değeri açısından alt sıralarda bulunmaktadır. Dışsatımda en büyük sorun tek çeşitle (Sultani Çekirdeksiz) dış pazarda yer alınması ve mevcut çeşidin de istenilen standart ve kalitede üretilmemesidir.

Ele alınan işletmelerde üreticinin ortalama 6,53 yıl olarak bulunan eğitim süresinin düşük olduğu görülmektedir. Mesleki eğitim verecek şekilde kursların düzenlenmesine ihtiyaç bulunmaktadır. Görüşülen üreticilerin %86,67'si herhangi bir kooperatife ortak iken pazarlamaya yönelik aktif bir örgütlenme saptanamamıştır. Üreticilerin etkili bir şekilde örgütlenebilmeleri için finansman, yönetim, denetim, deneyim ile ilgili desteklenmeleri ve bilgilendirilmeleri gerekmektedir (Eraktan, 2003). AB'ye uyum sürecinde de öngörülen yasaların en önemlilerinden biri; ürün bazında üretici birliği örgütlenmesidir. AB'de üretici birlikleri meyve-sebze piyasalarında oldukça etkilidir. Türkiye genelinde olduğu gibi araştırma yöresinde de işletmeler küçük ve parçalı yapı göstermektedir.

Ele alınan işletmelerde kullanılan fidanlardan sadece %25'inin aşılı, olduğu belirlenmiştir. Asmaların verimi ve ürünün olgunlaşmasında doğrudan etkili olmaları nedeniyle Amerikan asma anaçları üzerine aşılı fidan kullanımı büyük önem taşımaktadır. Anaçların değişik toprak tiplerine adaptasyonu, kuraklık, kireç, tuzluluk, filoksera ve nematodlara dayanıklılıkları, üzerine aşılana çeşitle uyuşmaları farklı olabilmektedir. Bu nedenle en uygun anaç seçimi için de toprak analizlerinin yapılması gerekmektedir.

İncelenen işletmelerde en yaygın olarak kullanılan sistemlerin T (%34,17) ve V (%29,17) sistemleri olduğu belirlenmiştir. Sofralık üzüm üretiminde yüksek telli terbiye sistemleriyle bağlar kurulmalıdır. Terbiye şekilleri iklim, toprak, yer, yöney, üzüm çeşidi, anaç, mekanizasyon gibi faktörler dikkate alınarak seçilmelidir.

Üretilen üzümlerde salkımın sıkı olması, tanelerin küçük olması, tanelenmenin fazla olması, güneş yanıklıkları, renkli çeşitlerde homojen renk sağlanamaması kalite ile ilgili karşılaşılan başlıca sorunlardır. Üretimde yeşil budama işlemlerinin zamanında ve tekniğine uygun olarak yapılması ile sofralık üzümde istenilen kaliteyi elde etmek mümkün olabilecektir.

Bölgede yaprak alma ve uç alma en çok yapılan yeşil budamalardır. Zamanında (çiçeklenmeden hemen önce veya çiçeklenme başlangıcı) uç alma işlemi ile tane tutumu ve üzüm kalitesini arttırmak mümkün iken, erken dönemlerde yapılan sert uç alma işlemi ile de tane iriliği azalmakta, salkımlar küçülmekte ve olgunluk gecikmektedir (Yüksel vd., 2006). Bölgede yeterince uygulanmayan yeşil budama işlemlerinden salkım ve çilkim seyreltmenin yapılmasıyla istenilen büyüklükte tane ve salkım elde etmek olasıdır.

Sofralık üzüm üretiminde işletmelerin %12'sinde iyi tarım uygulamalarına yönelik çalışmalar yürütülmektedir. Sofralık üzüm işletmelerinin küçük ölçekte olması, iyi tarım uygulamaları ile ilgili gerekli koşulları işletme bazında sağlamalarını zorlaştırmaktadır. Yaş meyve ve sebzelerin güvenliğini artırmanın en etkili yolu üretim ve işleme aşamaları boyunca risk faktörlerini azaltan iyi tarım uygulamalarıdır (Koç, 2005). Çevreye ve insan sağlığına dost iyi tarım uygulamalarının yaygınlaştırılması, üreticilerin özendirilmesi ve desteklenmesi gerekmektedir. Bu doğrultuda Tarım Bakanlığının yayım hizmetleri yaygınlaştırılmalıdır. İyi tarım uygulamalarını benimseyen GLOBALGAP sertifikası ile ilgili yeni düzenlemeler izlenmeli ve ülkeye en uygun sistem geliştirilmelidir.

İşletmelerde sofralık üzümün brüt marjının dekara ortalama 677 YTL olduğu belirlenmiştir. 1 dekar bağ alanından elde edilen mutlak kar ise 406 YTL olarak bulunmuştur. Manisa ilinde toprak yapısı ve seçilen terbiye sisteminden dolayı verimin diğer illere göre yüksek olması BÜD'nin yüksek olmasına ve dolayısıyla Brüt Marjın yüksek olmasına neden olmuştur. Ancak Denizli ilindeki farklı yörelerde; hem erken hem de geç dönemlerde daha yüksek fiyattan üzümün pazarlanması ve masrafların daha az olması nedeniyle Mutlak kar ve nispi kar daha yüksek bulunmuştur. Sofralık üzüm üretiminde karlılığı arttırmaya yönelik olarak verim ve kaliteyi artırmanın yanında üretim zamana yayılmalı (erkenci ve geçci), çeşit sayısı da arttırılmalıdır.

Dış pazar açısından öncelikle mevcut çeşidin kalitesinin iyileştirilmesine ve bunun yanında yeni çeşitlerin geliştirilmesine ihtiyaç bulunmaktadır. Özellikle dış pazarda Sultani Çekirdeksiz dışında geçerli olan Superior Seedless, Flame Seedless, Crimson Seedless, gibi çekirdeksiz çeşitler ve Red Globe gibi iri taneli gösterişli çeşitlerin uygun ekolojilerde üretimine geçilmesi yararlı olacaktır.

KAYNAKLAR

- Çelik, H., Ağaoğlu, S., Fidan, Y., Maraslı, B., Söylemezoğlu, G. (1998). Genel Bağcılık. ISBN 975-96656-0-3, Ankara, S:13.
- Eraktan, G., (2003), "AB - Türkiye Üretici Örgütülüğü ve Değişim". AB Genişleme Sürecinde Türkiye Bildiriler. ZMO, Ankara.
(<http://www.zmo.org.tr/etkinlikler/abgst03/11.Pdf>)
- İGEME Kayıtları, (2006). Çeşitli Yıllar. Ankara
- Koç, D., (2005), Yaş Meyve ve Sebze Sektörü Ticaretini Etkileyen Gelişmeler, Dış Ticaret Müsteşarlığı İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi, Ankara, Kasım.
- Yüksel, I., Erdem, A., İlhan, İ., Ünal, A., (2006). Bağcılıkta Budama ve Terbiye Sistemleri, Manisa Bağcılık Araştırma Enstitüsü, Manisa, Yayın No: 101.
- www.faostat.fao.org
- www.indexmundi.com/en/commodities/agricultural/grapes-table-fresh